

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

УДК 001.891

Яцук В. І.,

valentina.lender@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2651-4918,

Researcher ID: F-9466-2019,

к.е.н., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

МЕТОДИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ “СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ”

Анотація. У статті досліджуються питання сутності методів та методології наукових досліджень при підготовці фахівців галузі знань “Сфера обслуговування”. Зокрема, питання суті методів та методології наукових досліджень, класифікації методів та їхніх властивостей, відмінності методики від методу та природничої методології від методології гуманітарних наук, окреслюються історичні форми, які приймала наукова методологія. Обґрунтовується необхідність подальшого розвитку науки, упорядкування системи наукових знань, підвищення ефективності наукових досліджень з позицій не тільки самої науки, але і суспільної практики. Також обґрунтовується подальше розроблення теорії методології наукового пізнання та дослідження, що пояснюється потребами сучасного науково-технічного та соціального прогресу суспільства та ускладненням процесу наукового пізнання, дослідження та подальшою диференціацією та інтеграцією наукового знання. Запропоновано вирішення проблеми методології наукового пізнання здійснювати у двох основних напрямках - суб’єктивної та об’єктивної діалектики. Під методом у статті розуміється набір прийомів і правил, необхідних для практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної наукової задачі. Під методологією розуміється вчення про метод, а також сама система організуючих і регулюючих наукове дослідження методів. Сформовано рекомендації для підготовки фахівців галузі знань “Сфера обслуговування” щодо оволодіння методологією наукових досліджень, вміння визначати пріоритетні напрями, галузі, сфери проведення досліджень, оформлення технічних завдань на проведення досліджень та розрахунку техніко-економічної ефективності досліджень.

Ключові слова: метод, методологія, наукове дослідження, тип раціональності, наукове пізнання, суб’єктивна діалектика, об’єктивна діалектика.

Yashchuk V. E.,

valentina.lender@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2651-4918,

Researcher ID: F-9466-2019,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

METHODS AND METHODOLOGY OF SCIENTIFIC RESEARCH IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF KNOWLEDGE "SERVICE SPHERE"

Abstract. The article investigates the essence of methods and methodology of scientific research in the training of specialists in the field of knowledge "Service Sphere". In particular, reveals issues related to the essence of methods and methodology of scientific research, classification of methods and their properties, differences between methods and natural methodology from the methodology of the humanitarian sciences as well as outlines the historical forms adopted by scientific methodology. The necessity of further development of science, streamlining of the scientific knowledge system, increasing of scientific researches efficiency from positions not only of the science, but also social practice, is substantiated. It also substantiates the further development of the theory of methodology of scientific knowledge and research, which is explained by the needs of modern scientific, technical and social progress of society and the complexity of the process of scientific knowledge, research and further differentiation and integration of scientific knowledge. It is proposed to solve the problem of methodology of scientific knowledge in two main directions -

subjective and objective dialectics. The method in the article means a set of techniques and rules necessary for the practical or theoretical understanding of reality, subordinated to the solution of a specific scientific problem. Methodology means the doctrine of the method, as well as the system itself that organizes and regulates scientific research of methods. Recommendations for training specialists in the field of knowledge "Service Sphere" as to master the methodology of research, the ability to identify priority directions and areas of research, arrangement of technical tasks for conducting research and calculation of technical and economic efficiency of research are developed.

Key words: method, methodology, scientific research, type of rationality, scientific cognition, subjective dialectics, objective dialectics.

JEL Classification: C02; C18; C80; O10

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2020-60-19>

Постановка проблеми. Ми живемо в епоху докорінних перетворень, які змінюють соціальну картину світу, рушійні сили розвитку суспільного виробництва. Суттєву роль у цих процесах відіграє наука. За минуле століття її значення в житті суспільства достатньо зросло. Вона перетворилася в безпосередню виробничу силу суспільства, у важливий елемент соціально-економічного та технічного прогресу, у важливий засіб соціального управління. Використання досягнень науки дозволило людству прискореними темпами розвивати матеріальне та духовне виробництво, створювати матеріальні та духовні цінності. Сама ж наука при цьому перетворилася у величезний та складний соціальний організм. У цих умовах питання подальшого розвитку науки, упорядкування системи наукових знань, підвищення ефективності наукових досліджень набули принципово нового значення з позицій не тільки самої науки, але і суспільної практики.

Однією з найважливіших умов, які забезпечують прискорення наукових досліджень, є подальше розроблення теорії методології наукового пізнання та дослідження, що пояснюється, з одного боку, потребами сучасного науково-технічного та соціального прогресу суспільства, а з іншого, – ускладненням самого процесу наукового пізнання, дослідження та, крім цього, подальшою диференціацією та інтеграцією наукового знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями, які торкаються найрізноманітніших аспектів методів та методології наукових досліджень, займалися багато дослідників сучасності, зокрема: Бірта Г. О., Бургу Ю. Г., Важинський С. Е., Щербак Т. І., Гуторов О. І., Карпаш О. М., Райтер П. М., Корягін М. В., Чік М.Ю., Добронравова І. С., Руденко О. В., Сидоренко Л. І., Колмогоров Ю. Н., Орехов А. М. [1-8] тощо. Разом з тим, продовжує залишатись актуальною необхідність у подальших дослідженнях низки питань щодо ідентифікації методів та методології наукових досліджень. Проблеми, перераховані вище, їхня актуальність обумовили вибір теми статті, визначили її мету й завдання.

Постановка завдання. Метою статті є визначення суті методів та методології наукових досліджень при підготовці фахівців галузі знань “Сфера обслуговування”.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні спостерігається помітне ускладнення та розширення дослідження проблем методології наукового пізнання. З іншого боку, кожна наукова дисципліна здійснює первинний синтез спеціальних знань, осмислює взаємозв'язок із суміжними дисциплінами, бере участь у розробленні загальних проблем теорії та методології наукового дослідження. В межах філософії поряд із розробленням загальної теорії діалектики, логіки та методології наукового пізнання все інтенсивніше досліджуються теоретико-методологічні проблеми природознавства, техніки, сфери обслуговування, суспільствознавства.

Вирішення проблем методології наукового пізнання здійснюється у двох основних напрямках – суб'єктивної та об'єктивної діалектики. У першому випадку досліджуються загальні теоретичні та логіко-гносеологічні основи методології наукового дослідження. У другому випадку об'єктом вивчення є предмети та явища реальної дійсності та логіка пізнання у цьому відношенні повинна визначатися, виходячи зі специфіки об'єкта та задач його дослідження.

Важливим елементом наукового пізнання виступають способи здійснення пізнавальної діяльності, тобто різноманітні методи і прийоми, за допомогою яких людина відкриває нове знання, доводить, систематизує вже отримане. Метод є більш складною пізнавальною процедурою, ніж прийом, хоча іноді в літературі ці терміни використовуються як синоніми.

Метод – набір принципів, прийомів, правил, вимог, якими необхідно керуватися в процесі пізнання. Метод трактується як сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної задачі. У широкому сенсі під методом розуміється свідомий спосіб досягнення будь-якого результату, здійснення певної діяльності, вирішення деяких завдань. Усі наукові методи, залежно від того, у вузькій чи більш широкій галузі вони застосовуються, можна поділити на три основних види або групи (рис. 1).

Рис.1. Класифікація методів за ступенем їх узагальнення

Найпоширеніша класифікація методів полягає у виділенні трьох груп методів. Перша група включає спеціальні методи, що мають місце в конкретній науці (наприклад, метод угруповання в статистиці); друга група – загальнонаукові методи, використовувані в різних науках (наприклад, спостереження, експеримент, моделювання тощо); третя – загальні методи, які застосовуються в усіх сферах пізнавальної діяльності (наприклад, діалектика та її принципи).

Можливий і інший поділ методів. Наприклад, виходячи зі стадій наукового дослідження, виділяють метод експерименту, метод оброблення емпіричних даних, метод побудови наукових теорій і їх перевірки, метод викладу наукових результатів. Якщо в якості критерію взяти форми причинності, то можна говорити про дві групи: однозначно детерміновані та імовірнісні методи. Різноманітність методів і сама творча природа наукового мислення роблять вкрай проблематичною можливість побудови єдиної теорії наукового методу в строгому сенсі слова – теорії, яка давала б повний та систематичний опис всіх існуючих і можливих методів. Реальним предметом методологічного аналізу є не створення подібної теорії, а дослідження загальної структури і типології існуючих методів, виявлення тенденцій і напрямків їх розвитку, а також проблема взаємозв'язку різних методів в науковому дослідженні.

У літературі [2-4] виділяють низку властивостей, які характеризують науковий метод. До них належать:

– детермінованість методу, тобто його обумовленість об'єктивними закономірностями;

- ясність (простота) методу, тобто його зміст повинен бути зрозумілим і розпізнаваним;
- ефективність (результативність) методу, тобто його здатність з великою ймовірністю забезпечувати отримання наукового результату;
- спрямованість методу, тобто його підпорядкованість певній дослідницькій меті;
- плідність методу, тобто його здатність давати, крім основного результату, ще й побічні, але не менш важливі результати;
- економічність (економічність) методу, тобто його здатність давати науковий результат з мінімальними витратами коштів, сил і часу;
- евристичність методу, тобто його здатність забезпечувати новий (оригінальний) результат;
- однозначність методу, тобто його внутрішня несуперечливість, відповідність один одному різних положень методу.

Близьким до поняття методу є поняття методики. В економічному словнику під методикою розуміється конкретизація методу, доведення його до інструкції, алгоритму, чіткого опису способу існування [6-8]. На відміну від методу, в завдання методики не входить теоретичне обґрунтування наукового результату. Методичний інструментарій дослідження пов'язаний перш за все з технічною стороною цього дослідження, з регламентацією дій вченого в процесі наукового пошуку. Іншими словами, методична діяльність - це допоміжна, що забезпечує сфера наукового пізнання, але вона надзвичайно важлива для вирішення конкретних завдань. Саме тому термін "методика" вживається завжди щодо конкретного об'єкта або процесу. В наукових дослідженнях можна побачити такі

словосполучення, як “методика оцінки ризиків (стійкості, платоспроможності)”, “методика розрахунку коефіцієнта (показника, індикатора)”, “методика складання плану (алгоритму, правила)” тощо.

Вчення про методи пізнання і перетворення дійсності носить назву методології. Поряд з цим методологією називають і систему принципів, підходів, прийомів, методів і методик, які організують і регулюють наукове дослідження. Методологія науки дає характеристику компонентів наукового дослідження – його об’єкта, предмета аналізу, завдання дослідження, сукупності дослідницьких засобів, необхідних для вирішення задачі даного типу, а також формує уявлення про послідовність руху дослідника в процесі виконання завдання.

Неправильно зводити поняття “методологія” до механічної сукупності методів наукового дослідження. На це вказують багато вчених-методологів. Зокрема, методологія – складна діалектична, цілісна, субординована система способів, прийомів, принципів різних рівнів, сфер дії, спрямованості, евристичних можливостей, змістів, структур тощо [5].

Разом з терміном “методологія” часто використовуються ще три поняття: методологічний принцип, підхід і парадигма. Методологічний принцип відіграє роль нормативної координати або орієнтира, організуючого і спрямовуючого хід наукового дослідження до наміченої мети (принципи верифікації, фальсифікації тощо). Методологічний підхід включає в себе установки, групу методів і прийомів, що мають загальну підставу (системний, комплексний, міждисциплінарний і інші підходи). Методологічна парадигма – сукупність методологічних основ (норм, наукової картини світу, наукових ідей і принципів, які панують), характерних для певного історичного етапу науки, що регулюють наукове пізнання (методологічні парадигми класичної, неklasичної, сучасної науки).

У літературі прийнято розрізняти методологію природничих наук і гуманітарних. Існує спільність методів, установок, принципів у природничо-наукового і гуманітарного знання, але не менш важливі і відмінності. Наприклад, велика різниця полягає в обґрунтуванні достовірності знання. Якщо для природничо-наукового знання проблема достовірності в кінцевому рахунку визначається практичною перевіркою, постановкою наукового експерименту, то в гуманітарній області достовірність визначається глибиною розуміння, інтерпретації та аргументації. Соціально-гуманітарна думка діалогічна, логіка діалогу багато в чому заміняє експеримент.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, метою вивчення методів та методології наукових досліджень при підготовці фахівців галузі знань “Сфера обслуговування” є розширення та поглиблення теоретичних знань, набуття навичок для вирішення практичних завдань із методології наукових досліджень, а також озброєння знаннями та навичками творчої праці, розвитку самостійної думки, вироблення навичок до розумової діяльності.

Майбутній науковець повинен знати методологію наукових досліджень, вміти організувати наукове дослідження раціонально й ефективно, грамотно оформляти результати досліджень, знати проблеми впровадження їх у виробництво. Спеціалісти, науковці, володіючи методологією наукових досліджень, повинні вміти визначати пріоритетні напрями, галузі, сфери проведення досліджень, вміло оформляти технічні завдання на проведення досліджень та розраховувати техніко-економічну ефективність досліджень.

Під методом розуміється набір прийомів і правил, необхідних для практичного або теоретичного освоєння дійсності і підпорядкованих вирішенню конкретної наукової задачі. Вчення про метод, а також сама система організуючих і регулюючих наукове дослідження методів носить назву методології. Методологія природничих наук і методологія гуманітарних наук мають як загальні підстави, методи і принципи, так і відмінності, пов’язані головним чином з аксіологічною спрямованістю гуманітарного знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень [текст] : навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю. Г. Бургу. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 142 с.
2. Важинський С. Е. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
3. Гуроров О. І. Методологія та організація наукових досліджень : посібник / О. І. Гуроров ; Харк. нац. аграр. ун-т. – Х. : ХНАУ, 2017. – 57 с.
4. Карпаш О. М. Методологія наукових досліджень / О. М. Карпаш, П. М. Райтер, М. О. Карпаш. – Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2014. – 253 с.
5. Корягін М. В. Основи наукових досліджень / М. В. Корягін, М. Ю. Чік. – К. : Алерта, 2014. – 622 с.
6. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / [І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2)]. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2018. – 607 с.
7. Методы и средства научных исследований : учеб. пособие / Ю. Н. Колмогоров [и др.]. – Екатеринбург : Изд-во Урал. Ун-та, 2017. – 152 с.
8. Орехов А. М. Методы экономических исследований : учеб. пособие / А. М. Орехов. – [2-е изд.]. – М. : ИНФРА-М, 2013. – 344 с.

REFERENCES

1. Birta, H. O. and Burhu, Yu. H. (2014), *Metodolohiia i orhanizatsiia naukovykh doslidzhen' [tekst] : navch. posib., Tsentr uchbovoi literatury, K., 142 s.*
2. Vazhyns'kyj, S. E. and Scherbak, T. I. (2016), *Metodyka ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen' :*

navch. posib., SumDPU imeni A. S. Makarenka, Sumy, 260 s.

3. Hutorov, O. I. (2017), Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen' : posibnyk, Khark. nats. ahrar. un-t, KhNAU, Kh., 57 s.

4. Karpash, O. M. Rajter, P. M. and Karpash, M. O. (2014), Metodolohiia naukovykh doslidzhen', IFNTUNH, Ivano-Frankivs'k, 253 s.

5. Koriahin, M. V. and Chik, M. Yu. (2014), Osnovy naukovykh doslidzhen', Alerta, K., 622 s.

6. Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen' : navch. posib., I. S. Dobronravova, O. V. Rudenko, L. I. Sydorenko ta in. ; za red.

I. S. Dobronravovoi (ch. 1), O. V. Rudenko (ch. 2) (2018), VPTs "Kyivs'kyj universytet", K., 607 s.

7. Metody y sredstva nauchnykh yssledovanyj : ucheb. posobye, Yu. N. Kolmohorov [y dr.] (2017), Yzdvo Ural. unta, Ekaterynburh, 152 s.

8. Orekhov, A. M. (2013), Metody ekonomycheskykh yssledovanyj : ucheb. posobye, 2 nd ed, M. : YNFRA-M, 344 s.

Стаття надійшла до редакції 11 травня 2020 року